

دانشگاه پیام نور
دانشکده علوم اجتماعی و اقتصاد
مرکز کرج

پایان نامه
برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد
رشته علوم اقتصادی

عنوان پایان نامه :
بررسی اثرات سیاست های پولی و مالی دولت بر بهره وری و بازدهی
آموزشی آموزش و پرورش

عباس کاظمی

استاد راهنما:
آقای دکتر حسین میرزائی

استاد مشاور :
آقای دکتر حسن صادقی

بهمن ماه 1390

صفحه صورتجلسه دفاع

(گواهی اصالت، نشر و حقوق مادی و معنوی اثر)

اینجانب عباس کاظمی دانشجوی ورودی سال 1386 مقطع کارشناسی ارشد رشته علوم اقتصادی گواهی می نمایم، چنانچه در پایان نامه خود از فکر، ایده و نوشته دیگری بهره گرفته ام بانقل قول مستقیم و یا غیرمستقیم منبع و مأخذ آن را نیز در جای مناسب ذکر کرده ام. بدیهی است مسئولیت تمامی مطالبی که نقل قول دیگران نباشد برعهده خویش می دانم و جوابگوی آن خواهم بود.

عباس کاظمی

اینجانب عباس کاظمی دانشجوی ورودی 1386 مقطع کارشناسی ارشد رشته علوم اقتصادی گواهی می نمایم چنانچه براساس مطالب پایان نامه خودم اقدام به انتشار مقاله، کتاب و.... نمایم، ضمن مطلع نمودن استاد راهنما با نظر ایشان به نشر مقاله، کتاب و.... و به صورت مشترک و با ذکر استاد راهنما مبادرت نمایم.

عباس کاظمی

کلیه حقوق مادی مترتب از نتایج مطالعات، آزمایشات و نوآوری ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه متعلق به دانشگاه پیام نور می باشد

تقدیم به روح پرفتوح

پدر بزرگوارم

تقدیر و تشکر

من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق

حمد و سپاس بیکران به درگاه احدیت که توفیق داد تا بتوانم این پایان نامه را به اتمام برسانم . لازم می دانم از راهنمایی های ارزشمند و مدبرانه استاد با کمالات و شایسته ، جناب آقای دکتر حسین میرزائی که در کمال سعه صدر ، با حسن خلق و فروتنی از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ ننمودند و زحمت راهنمایی این پایان نامه را برعهده گرفتند ، مراتب سپاس و تشکر خود را ابراز دارم . همچنین از استاد صبور و گرانقدر جناب آقای دکتر حسن صادقی ، مدیر واحد تدوین دانشگاه ، که زحمت مشاوره این پایان نامه را متقبل شدند ، و بدون مساعدت ایشان این کار به نتیجه نمی رسید کمال تشکر و قدر دانی را می نمایم .

بهترین درود ها تقدیمتان باد

چکیده :

دستگاه آموزش و پرورش به عنوان یکی از بزرگترین و همگانی ترین نهاد های اجتماعی، چیزی جزء یک نظام کلان تصمیم گیرنده، برنامه ریز و مجری نیست که مجموع تلاش خود را به رشد و تعالی انسان ها معطوف می سازد. شاید از وقتی که دولت ها در قالب تشکیلاتی منظم، نقش فراگیرتری در فرآیند آموزش و پرورش برعهده گرفتند، مسائل مالی و اقتصادی آموزش و پرورش به صورت روشن تر و جدی تر مطرح گردید. آموزش به دو طریق رسمی (مدارس و دانشگاهها) و غیررسمی (رادیو، روزنامه و...) ارائه می گردد. در همه کشورها آموزش و پرورش ازسوی دویبخش خصوصی و عمومی (دولت) حمایت می شود. طبق قانون اساسی کشورمان آموزش و پرورش رسمی بر عهده دولت است و براساس مصوبه مجلس قسمتی از بودجه کل کشور به آموزش و پرورش اختصاص می یابد. با عنایت به اهمیت بحث تامین منابع مالی آموزش و پرورش، سوالات اصلی تحقیق عبارتند از: 1- بار مالی آموزش و پرورش چگونه باید بین حکومت و اشخاص تقسیم گردد. 2- اثرات منابع مالی آموزش و پرورش بر بازدهی آموزشی آن چگونه خواهد بود. 3- آیا با تغییر شاخص هایی مانند سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه دولت و تولید ناخالص داخلی، بازدهی آموزشی در آموزش و پرورش تغییر پیدا کرده است؟ در همین راستا هدف اصلی این پژوهش بررسی اثرات سیاست های پولی و مالی دولت بر بهره وری و بازدهی آموزشی، آموزش و پرورش می باشد. هدف دیگر این تحقیق بررسی ارتباط بین منابع تامین کننده با بهره وری و بازدهی آموزشی، آموزش و پرورش است. در این رابطه فرضیات زیر مورد بررسی قرار گرفته است: 1- با افزایش تولید ناخالص ملی و بودجه آموزش و پرورش درصد قبولی دانش آموزان افزایش می یابد. 2- با تغییر در بودجه آموزش و پرورش و تولید ناخالص داخلی نرخ ثبت نام تغییر پیدا کرده است. 3- ترک تحصیل با بودجه آموزش و پرورش و تولید ناخالص داخلی ارتباط دارد. 4- با افزایش بودجه آموزش و پرورش و تولید ناخالص ملی نسبت کارکنان با مدرک تحصیلی لیسانس و بالاتر افزایش می یابد. بعد از بررسی اجمالی ادبیات موضوع، مطالعات انجام شده در سطح داخل کشور و جهان مورد بررسی قرار گرفتند و چارچوب تئوریک تحقیق ارائه شد. پژوهش حاضر از نوع کمی و توصیفی است که در آن از داده های آماری از آموزش و پرورش، معاونت مطالعات راهبردی رئیس جمهور، بانک مرکزی در بین سالهای 1368-1385 استفاده شده است. تحلیل داده ها بر مبنای تحلیل رگرسیون چند متغیره به روش OLS و GLS صورت گرفت. ایستایی داده ها با استفاده از آزمون ریشه واحد فیلیپس پرون مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان می دهد که بهره وری و بازدهی آموزشی به دویبخش کمی (کارایی) و کیفی (اثر بخشی) تقسیم شده است. بررسی کمی و تحلیل های آماری؛ در رابطه با سیاست های پولی و مالی دولت بر بهره وری و بازدهی آموزشی بیانگر آن است که، تغییر و افزایش در بودجه اسمی آموزش و پرورش (آمارها نشان می دهد که گرچه مجموع اعتبارات جاری، عمرانی آموزش و پرورش در سالهای اخیر به ظاهر سیر صعودی دارد اما به علت تورم و کاهش قدرت خرید و عدم تناسب اعتبارات با این عوامل، عملاً به قیمت ثابت کاهش یافته است) در کمیت (کارایی) یعنی میزان قبولی دانش آموزان، نرخ ثبت نام دوره ابتدایی و ترک تحصیل دانش آموزان بی تاثیر بوده است. ازسوی دیگر افزایش در بودجه اسمی و هزینه نهایی دولت در بخش آموزش و پرورش در کیفیت (اثر بخشی) آموزشی؛ کاهش نسبت دانش آموز به معلم و تراکم کلاسی و همچنین میل معلمان برای ادامه به تحصیل در مقاطع ابتدایی، راهنمایی و متوسطه اثر مثبتی داشته است. تولید ناخالص داخلی بر افزایش نرخ ثبت نام و کاهش ترک تحصیل در دوره راهنمایی و در جذب دانش آموزان در مدارس غیر انتفاعی اثر مثبتی داشته است.

واژگان کلیدی: بهره وری، بودجه آموزش و پرورش، کارایی و اثر بخشی

فهرست مطالب

..... فصل اول : کلیات پژوهش	
1-1 - مقدمه	۲
2-1- بیان مسئله	۳
3-1- اهداف تحقیق	۴
1-3-1- اهداف کلی	۴
2-3-1- اهداف جزئی	۴
4-1- اهمیت و ضرورت تحقیق	۵
5-1- فرضیه ها و سوالات تحقیق	۶
6-1- تعریف نظری متغیرها	۷
1-6-1 - بهره وری	۷
2-6-1- آموزش و پرورش	۸
3-6-1- سیاست های پولی و مالی	۸
4-6-1- تولید ناخالص داخلی	۹
7-1- تعریف عملیاتی متغیرها	۹
1-7-1- بهره وری و بازدهی آموزشی	۱۰
2-7-1- شاخصهای کمی آموزش	۱۰
3-7-1- شاخص های کیفی آموزش	۱۱
..... فصل دوم : مبانی نظری و پیشینه تحقیق	
1-2- مقدمه	۱۵
2-2- اقتصاد آموزش و پرورش	۱۶
3-2- آموزش و پرورش و توسعه انسانی	۱۸
2-4- چالشهای نظریه سرمایه انسانی	۲۱
2-5- تاریخچه آموزش و پرورش	۲۳

- ۲۳ ..... 2-5-1- آموزش و پرورش در دوره باستان
- ۲۵ ..... 2-5-2- آموزش و پرورش در دوران معاصر
- ۲۶ ..... 2-6- انواع نظامهای آموزشی
- ۲۸ ..... 2-7- شاخص پولی و مالی دولت در آموزش و پرورش
- ۲۸ ..... 2-7-1- سرانه دانش آموزی
- ۳۰ ..... 2-7-2- مشارکتهای مردمی
- ۳۲ ..... 2-7-3- خصوصی سازی و مدارس غیرانتفاعی
- ۳۴ ..... 2-8- بررسی شاخصهای کمی و کیفی آموزش و پرورش
- ۳۴ ..... 2-8-1- ترک تحصیل و مردودی
- ۳۵ ..... 2-8-2- اندازه کلاس (نسبت دانش آموز به معلم و کلاس)
- ۳۶ ..... 2-8-3- مطالعات علمی داخلی و بین المللی
- ۴۰ ..... 2-9-1- دیدگاههای مختلف درباره بهره‌وری
- ۴۲ ..... 2-9-2- عوامل موثر بر بهره‌وری نیروی انسانی
- ۴۴ ..... 2-9-3- بهره‌وری و بازدهی در آموزش و پرورش
- ۴۵ ..... 2-10- پیشینه تحقیق
- ۴۵ ..... 2-10-1- مطالعات داخلی
- ۴۶ ..... 2-10-2- مطالعات خارجی

فصل سوم: روش و مدل پژوهش

- ۵۰ ..... 3-1- مقدمه
- ۵۰ ..... 3-2- روش تحقیق
- ۵۰ ..... 3-3- جامعه آماری
- ۵۰ ..... 3-4- نمونه آماری
- ۵۱ ..... 3-5- روش جمع‌آوری داده‌ها
- ۵۱ ..... 3-6- روش آماری و تجزیه و تحلیل داده‌ها
- ۵۲ ..... 3-6-1- نظریه بنگاه و تولید خدمات آموزشی

۵۳ ..... 2-6-3- تابع تولید

۵۴ ..... 7-3- مدل تحقیق

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها

۵۶ ..... 1-4- بررسی تجربی و ارائه مدل

۵۷ ..... 2-4- شاخصهای آموزشی

۵۷ ..... 1-2-4- شاخصهای کمی آموزش

۵۸ ..... 2-2-4- شاخصهای کیفی آموزش

۶۴ ..... 3-4- تجزیه و تحلیل داده‌ها

فصل پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهادها

۸۰ ..... 1-5- مقدمه

۸۰ ..... 2-5- بررسی فرضیه‌ها

۸۰ ..... 1-2-5- فرضیه اول

۸۱ ..... 2-2-5- فرضیه دوم

۸۱ ..... 3-2-5- فرضیه سوم

۸۲ ..... 4-2-5- فرضیه چهارم

۸۲ ..... 3-5- نتیجه‌گیری

۸۴ ..... 4-5- یافته‌های جنبی تحقیق

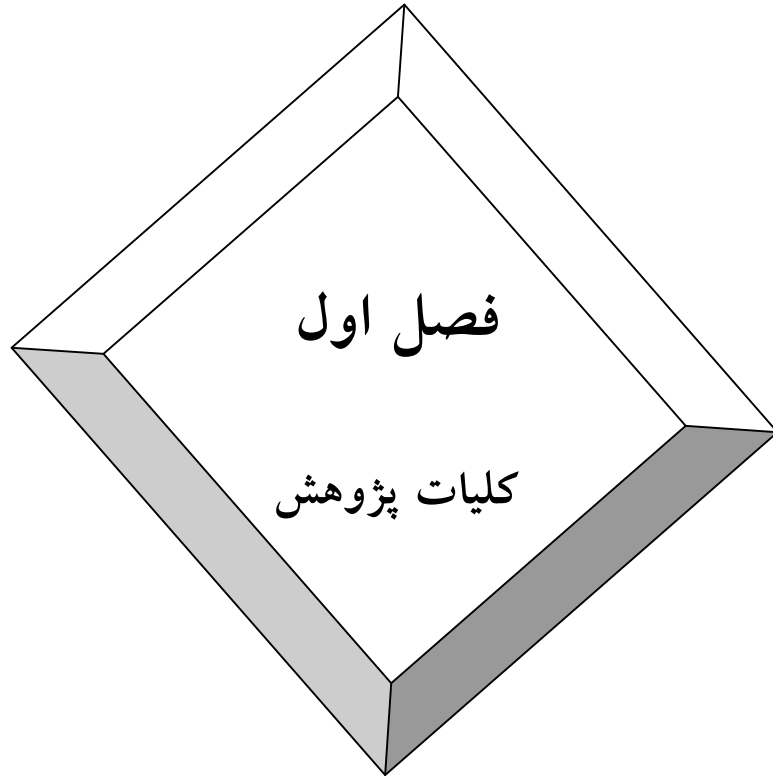
۸۵ ..... 5-5- پیشنهادها

۸۶ ..... 6-5- مشکلات تحقیق

۹۰ ..... منابع

فهرست جداول

- جدول 1-2 شاخص های مالی مرتبط بانظام تامین و تخصیص منابع مالی در کشورهای منتخب (عمدتا به سال 2005 میلادی) 30
- جدول 2-2 جایگاه ایران در مطالعات تیمز TIMSS 2007. 2003. 95.99 در یک نگاه 37
- جدول 3-2 متوسط عملکرد دانش آموزان پایه چهارم ابتدایی و سوم راهنمایی ایران در دروس ریاضیات و علوم تیمز در سالهای 1995. 1999. 2003 و 2007 37
- جدول 4-2 متوسط عملکرد ورتبه دانش آموزان پایه چهارم ایران در پرلز (سوادخواندن) 2001 و 2006 38
- جدول 5-2 عملکرد ریاضی دانش آموزان پایه هشتم کشورهای ایران و آمریکا از تیمز 1995 تا 2007 میلادی 40
- جدول 1-4) بررسی ایستایی داده ها 57
- جدول 2-4) اعتبارات آموزش و پرورش 60
- جدول 3-4) گزارش تولید ناخالص ملی-داخلی و بودجه مصوب کل کشور 61
- جدول 4-4) اعتبارات آموزش و پرورش نسبت به تولید ناخالص داخلی ملی 62
- جدول 5-4) گزارش بودجه اموراتجتماعی و بودجه آموزش و پرورش از بودجه اموراتجتماعی 63
- جدول 6-4) بررسی درصدقبولی دانش آموزان دوره ابتدایی 65
- جدول 7-4) نرخ ثبت نام خالص دوره ابتدایی 66
- جدول 8-4) ترک تحصیل از ثبت نام کنندگان مقطع ابتدایی 66
- جدول 9-4) نسبت شاگرد به معلم در مقطع ابتدایی 67
- جدول 10-4) نسبت دانش آموز به کلاس ابتدایی 68
- جدول 11-4) نسبت معلمان دارای مدرک تحصیلی لیسانس به کل معلمان مقطع ابتدایی 69
- جدول 12-4) مشارکت های مردمی و توسعه مدارس غیرانتفاعی در مقطع ابتدایی 69
- جدول 13-4) درصدقبولی در دوره راهنمایی 70
- جدول 14-4) نرخ ثبت نام خالص دوره ابتدایی و راهنمایی 71
- جدول 15-4) ترک تحصیل از ثبت نام کنندگان مقطع راهنمایی 71
- جدول 16-4) نسبت دانش آموز به معلم در مقطع راهنمایی 72
- جدول 17-4) نسبت دانش آموز به کلاس در مقطع راهنمایی 73
- جدول 18-4) نسبت معلمان دارای مدرک تحصیلی لیسانس به کل معلمان مقطع راهنمایی 74
- جدول 19-4) مشارکتهای مردمی و توسعه مدارس غیرانتفاعی در مقطع راهنمایی 75
- جدول 20-4) درصد قبولی دوره متوسطه (سال اول) 75
- جدول 21-4) ترک تحصیل متوسطه از ثبت نام کنندگان (سال اول) 76
- جدول 22-4) نسبت دانش آموز به معلم در مقطع متوسطه 77
- جدول 23-4) نسبت معلمان دارای مدرک تحصیلی لیسانس و بالاتر به کل معلمان مقطع متوسطه 78
- جدول 24-4) مشارکتهای مردمی و توسعه مدارس غیرانتفاعی در مقطع متوسطه 79
- جدول 25-4) نسبت دختران به پسران در تحصیلات دوره متوسطه 79

1-1 - مقدمه

از بدو تأسیس جوامع و پیدایش خط، همواره تعلیم و تربیت یکی از دغدغه‌های اصلی جوامع بشری بوده است. نظام آموزش و پرورش به موازات نقش و مأموریتی که در توسعه آموزشی و علمی ایفا می‌کند در بخش‌های تربیتی، اعتقادی، فرهنگی، اخلاقی، اجتماعی، زیستی، سیاسی و هنری نیز تأثیرگذار و تعیین‌کننده است. آینده هر کشور و سرنوشت هر ملتی، بستگی مستقیم به کیفیت تعلیم و تربیت و چگونگی تأثیرگذاری نظام آموزش و پرورش آن کشور دارد. تربیت منابع انسانی و شکوفایی استعدادها و آماده‌سازی نسل جوان برای کسب مهارت‌های زندگی از اهم وظایف و مأموریت‌های آموزش و پرورش بشمار می‌آید.

آموزش و پرورش از دو طریق ارائه می‌گردد .

1- موسسات رسمی مانند مدارس و دانشگاه ها

2- موسسات غیر رسمی مانند رادیو ، تلویزیون ، مطبوعات و یا بنگاه های تولیدی که

برای شغل خاصی به افراد آموزش می دهند .

آموزش رسمی باعث افزایش قابلیت یادگیری فرد شده و به وی کمک می کند از آموزشهای غیر رسمی نیز بیشتر بهره مند گردد. در بیشتر کشورها از جمله ایران آموزش و پرورش رسمی بر عهده دولت می باشد. طبق قانون اساسی محدوده و وظایف دولت در مورد ارائه این نوع خدمات به مردم مشخص شده است و هر سال طبق مصوبه مجلس شورای اسلامی قسمتی از بودجه کشور به آموزش و پرورش اختصاص می یابد .

با عنایت به اهمیت بحث تامین مالی آموزش و پرورش، بحث در باره سیاست های پولی و مالی دولت ونحوه تامین منابع مالی آموزش و پرورش از اهمیت خاصی برخوردار می باشد. مقدار منابعی که آموزش و پرورش به خود اختصاص می دهد نسبتا قابل توجه است. تقریبا در همه کشورها؛ آموزش و پرورش از سوی دویخش خصوصی و عمومی (دولت) پشتیبانی می شود. اما تاکنون در ایران سیاست نظامدار و منسجمی برای استفاده از منابع بخش خصوصی در آموزش و پرورش وجود نداشته است. وقف توسط خیرین، کمک های سازمان های داخلی و بین المللی، کمک های مردمی و ترویج مدارس غیر انتفاعی از سیاست های جدیدی است که توسط دولت برای کاهش بار مالی دولت و افزایش بازدهی آموزشی آموزش و پرورش تدوین گردیده است. دراین پژوهش به بررسی اثرات سیاست های پولی

و مالی دولت بر بهره وری و بازدهی هریک از مقاطع (ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان) خواهیم پرداخت.

1-2- بیان مسئله

اقتصاد به معنای عام عبارت است از علم اداره منابع با اصول اقتصادی، به قسمتی که حداکثر ارضا از میزان معلوم منابع بدست آید، یا میزان معین ارضا از کمترین میزان ممکن منابع حاصل گردد. بنابراین هیچ یک از فعالیت های اجتماعی بشر را نمی توان یافت که دارای جنبه مادی یا اقتصادی نباشد. بسیاری از آن ها یا معلول خواست های اقتصادی اند و یا به آثار اقتصادی می انجامند.

دستگاه آموزش و پرورش به عنوان یکی از بزرگترین و همگانی ترین نهاد های اجتماعی، چیزی جزء یک نظام کلان تصمیم گیرنده، برنامه ریز و مجری نیست که مجموع تلاش خود را به رشد و تعالی انسان ها معطوف می سازد. شاید از وقتی که دولت ها در قالب تشکیلاتی منظم، نقش فراگیرتری در فرآیند آموزش و پرورش برعهده گرفتند، مسائل مالی و اقتصادی آن به صورت روشن تر و جدی تر مطرح گردید؛ اما این بدان معنی نیست که قدیمی ترین انواع آموزش یعنی تربیت خانوادگی از طریق والدین فاقد جنبه اقتصادی بوده است. به هر حال در اقتصاد آموزش و پرورش بحث دیگری که مطرح است؛ چگونگی تامین مالی هزینه های آموزش و پرورش را با توجه به نگرش ها و برداشت های مختلف مورد سوال قرار می دهد.

- دولت برای تامین هزینه های آموزش و پرورش از چه منابعی بهره می گیرد؟
- بار مالی آموزش و پرورش چگونه باید بین حکومت، کارفرمایان و اشخاص تقسیم شود؟

- اثرات منابع مالی آموزش و پرورش بر بازدهی آن چگونه خواهد بود؟
اما این سوال اساسی مطرح است که آیا سیاست های مالی و پولی دولت بر بهره وری و بازدهی آموزشی در آموزش و پرورش اثر دارد؟
برای شناخت موضوع؛ شاخص های مالی، برای کنترل، هدایت و کاربرد دقیق منابع مالی مورد استفاده قرار می گیرند.

به کمک این شاخص ها برنامه ریزان می توانند تصویر واقع بینانه تری از آموزش و پرورش ترسیم نمایند. از اساسی ترین شاخص های مالی برای بررسی آموزش و پرورش می توان به موارد زیر

اشاره کرد:

- سهم آموزش و پرورش از بودجه دولت به تفکیک جاری، عمرانی و کل به چه میزان می باشد ؟

- سهم آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی¹ و تولید ناخالص ملی² به تفکیک جاری، عمرانی و کل در چه حدی است ؟

- بودجه جاری آموزش و پرورش از نظر فصول هزینه (پرسنلی و غیر پرسنلی) دارای چه ترکیبی است ؟

- سهم آموزش و پرورش از اعتبارات فصول مختلف بودجه چگونه است ؟

- نسبت سرانه دانش آموزی به سرانه تولید ناخالص ملی چگونه است ؟

- نسبت سرانه دانش آموزی به سرانه تولید ناخالص داخلی دارای چه تغییراتی است ؟

بنابراین مسئله اساسی در تحقیق حاضر آن است که ؛ روشها و ابزارهای قانونی، که دولت برای تامین منابع آموزش و پرورش در نظر گرفته ؛ مورد بررسی قرار دهیم. و آیا بهره وری و بازدهی آموزشی، آموزش و پرورش تحت تاثیر این عوامل قرار دارند؟

3-1 - اهداف تحقیق

1-3-1- اهداف کلی

هدف کلی این تحقیق بررسی اثرات سیاست های پولی و مالی دولت بر بهره وری و بازدهی آموزشی، آموزش و پرورش می باشد

1-3-2- اهداف جزئی

1- بررسی سیاست های کلی دولت برای تامین منابع مالی آموزش و پرورش در طول دوره تحقیق

2- بررسی ارتباط بین منابع تامین کننده با بهره وری و بازدهی آموزشی، آموزش و پرورش

---

¹GDP
²GNP

1-4- اهمیت و ضرورت تحقیق

یکی از زیر بنایی ترین نهادهای تمامی جوامع بشری پس از خانواده، آموزش و پرورش است. هر ساله منابع انسانی و مالی بسیار عظیمی برای تعلیم و تربیت دانش آموزان مورد استفاده قرار می گیرد. تا اینکه دانش آموزان، آگاهی ها و توانمندیهای ضروری برای زندگی اجتماعی را بیاموزند و در رشد و اعتلای جامعه خود موثر باشند. در سالهای اخیر، کشورهایی که با تحولات فراوان در تمامی ابعاد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و آموزشی روبرو بوده اند، نظام آموزشی را در جایگاه سرمایه ای ضروری برای تحقق اهداف توسعه ای دیده اند. حال در این تغییر و تحول شتاب ناک، سؤال اساسی اینجاست که نظام آموزشی که سنگ بنای تحول تمامی سیستم هاست، هزینه تغییرات این دستگاه مولد برعهده کیست؟ آیا با اندیشه زیاد بودن جمعیت این سیستم، می توان ره به توسعه و تعالی برد؟ نقش اقتصادی نظام آموزشی تا چه حد است؟ آیا نظام آموزشی برای دولت و حکومت، هزینه است، یا سرمایه گذاری؟

بی تردید، پیشرفت و توسعه در نظام آموزش و پرورش مانند هر نهاد دیگری نیازمند یک محیط خاص با تدارک شرایط خاص آن بویژه وضعیت مالی و اقتصادی آن است. نمی توان آموزش و پرورش را مهمترین رکن پیشرفت جوامع نامید ولی آن را به عنوان بزرگترین دستگاه هزینه ساز با نیروی زیاد معرفی کرد. نظام آموزشی نیازمند صرف هزینه است، اما چنانچه هزینه های صرف شده در آموزش و پرورش را به روش های «هزینه - فایده» با مقدار بازگشت سرمایه، مورد بررسی قرار دهیم، آنگاه به میزان سودآوری این سرمایه گذاری خواهیم رسید که نمونه آن مقایسه میزان بهره وری افراد با توجه به تحصیلات آنهاست. مطالعات «دینسون»¹ نشان داد که تنها، افزایش نیروی کار و سرمایه فیزیکی نمی تواند افزایش تولید ناخالص ملی را تبیین کند و نتیجه گرفت که افزایش سطح آموزش نیروی کار باعث 23 درصد افزایش در نرخ سالانه رشد تولید ناخالص ملی در آمریکا در فاصله سالهای 1930 تا 1960 شده است. دینسون همین مطالعه را در مورد کشورهای اروپایی نیز بکار گرفت و به همین نتیجه رسید.

آموزش و پرورش در تمامی جوامع نوعی سرمایه گذاری است، زیرا آموزش و پرورش در فرآیند مدرن سازی و عقلانی کردن، نقش محوری دارد. میراث فرهنگی را زنده نگه می دارد. ارزش های اجتماعی را تثبیت می کند. آموزش ابتدایی، ارزش های اساسی و رسوم اجتماعی را به کودکان

---

¹Denison

مدرسه‌ای القا می‌کند. آموزش و پرورش می‌تواند راز استقلال کشورها باشد. اما بهره‌وری و بازدهی آموزشی از مهمترین چالشهای گریبان‌گیر نظامهای آموزشی دنیا، بخصوص نظام آموزشی کشورماست. ارتقای بهره‌وری در آموزش و پرورش نه تنها به توسعه اقتصادی اجتماعی کمک می‌کند، بلکه از طریق تربیت نیروی انسانی کارآمد و خلاق می‌تواند موجب اعتلای کشور گردد. از آنجاییکه امروزه دانش‌آموزان علاوه بر مهارتهای پایه‌نیازمند مهارتهای پیچیده‌تری هستند و منابعی که در اختیار آموزش و پرورش قرار می‌گیرد، محدود است در نتیجه ارتقای بهره‌وری در آموزش و پرورش بایستی از طریق ارتقای بهره‌وری در مدارس صورت گیرد.

1-5- فرضیه‌ها و سوالات تحقیق

اگرچه تقاضا برای خدمات آموزشی به تصمیمات بخش خصوصی (فرد، خانواده) بستگی دارد، لیکن عرضه این خدمات عمدتاً متأثر از تصمیمات و برنامه‌ریزی‌های بخش دولتی است این که چه میزان خدمات آموزشی باید تولید، و به جامعه ارائه گردد، به هزینه‌ها و فایده‌های اجتماعی آن که طبیعتاً متفاوت از هزینه‌ها و فایده‌های بخش خصوصی است، بستگی دارد. از آنجا که درصد مهمی از بودجه موسسات آموزشی را دولت به صورت مستقیم و غیر مستقیم تامین می‌نماید، هرگاه تقاضای بخش خصوصی برای خدمات آموزشی افزایش یابد، به ناچار بر سهم و مشارکت بخش عمومی در سرمایه‌گذاری بیشتر در آموزش افزوده می‌شود. برعکس در صورتی که نرخ بازده سرمایه‌گذاری در آموزش نسبت به سایر شقوق سرمایه‌گذاری کاهش یابد، فرد و خانوار در آموزش سرمایه‌گذاری کمتری انجام می‌دهند و متعاقب آن انتظار می‌رود که دولت نیز از حجم اعتبارات تخصیص خود به این بخش بکاهد. لیکن در عمل چنین نیست و دولت‌ها نمی‌توانند تنها به خاطر افت نرخ بازده، از حجم تخصیص منابع خود به بخش آموزش بکاهند. حال این سوال مطرح است که با توجه به اوضاع اقتصادی کشور و سیاست‌های پولی و مالی دولت در برنامه‌های توسعه اقتصادی برای مهار تورم و اشتغال و... بر بازدهی آموزش و پرورش اثر گذار بوده است؟ نکات فوق را با استفاده از فرضیه‌های ذیل مورد بررسی قرار خواهیم داد.

- 1 - با افزایش تولید ناخالص ملی و یا بودجه آموزش و پرورش درصد قبولی دانش‌آموزان افزایش می‌یابد.

- 2 - باتغییر در بودجه آموزش و پرورش و تولید ناخالص داخلی نرخ ثبت نام تغیر می کند.
- 3- ترک تحصیل، با بودجه آموزش و پرورش و تولید ناخالص داخلی ارتباط دارد.
- 4- با افزایش بودجه آموزش و پرورش و تولید ناخالص ملی نسبت کارکنان با مدرک لیسانس و بالاتر افزایش می یابد

6-1- تعریف نظری متغیرها

6-1-1 - بهره وری

تاکنون تعاریف بسیار زیادی از بهره وری در آموزش و پرورش ارائه شده است و هر یک از صاحب‌نظران از دیدگاه خاص خود به تعریف این مفهوم پرداخته‌اند. برخی بهره وری در آموزش و پرورش را اینگونه تعریف کرده‌اند:

«بهره وری در آموزش و پرورش: عبارت است از ارتباط میان نحوه ی استفاده سازمان آموزشی از منابعی که در اختیار دارد و تبدیل آن طی فرآیندی آموزشی به ستاده های مطلوب همراه با در نظر گرفتن کیفیت زندگی کاری کلیه ی کارکنان آن.» (میر کمالی، 1380: 6)

«کلان»¹(1995) بهره وری آموزشی را ارتباط بین درونداها (هزینه های مصرف شده در آموزش) و برونداها (پیشرفت تحصیلی یا سایر اهداف تعریف شده برای آموزش و پرورش) می داند. از دیدگاه او مسأله اصلی در بهره وری آموزش و پرورش، اثربخشی هزینه و چگونگی استفاده از منابع موجود برای افزایش پیشرفت دانش آموزان است. برای حصول به این نتیجه مهم باید برنامه ریزی آموزشی و مسائل مالی را در بهره وری موثر و ضروری دانست.² بهره وری: عبارت است از اینکه سازمان در قبال مقدار معینی از محصول به چه نسبتی از منابع تولیدی استفاده می کند. (میر کمالی، 1380: 5)

---

¹Clun

²<http://ommatandreyhane.mihanblog.com>

1-6-2- آموزش و پرورش

جان دیویی¹ آموزش و پرورش دوباره ساختن یا سازمان دادن تجربه است، به منظور اینکه معنای تجربه گسترش پیدا کند و برای هدایت و کنترل تجربیات بعدی، فرد را بهتر قادر سازد.²

آموزش و پرورش « فرایندی نظامدار است که به قصد رشد انسان به تولید دانش می پردازد»³

1-6-3- سیاست های پولی و مالی

سیاست پولی: سیاست های پولی به کلیه تدابیر و اقداماتی اطلاق می شود که مقامات پولی کشور (مقامات بانک مرکزی) جهت یاری دولت، برای تحقق اهداف اقتصادی و خاصه ثبات قیمت ها و حفظ ارزش پول اتخاذ می کنند. پارامترها و متغیر های بزرگ پولی زیر، نقطه آغاز و مبدأ این تدابیر است

- **حداقل ذخیره قانونی**: بانک ها و موسسات اعتباری در هر کشور طبق قانون موظف هستند بخشی از ذخایر و سپرده های خود را نزد بانک مرکزی به ودیعه بگذارند. این بخش از ذخایر و سپرده ها را حداقل ذخیره قانونی می نامند. مقامات پولی کشور می توانند با تغییر در میزان حداقل ذخایر قانونی بر میزان عرضه پول تاثیر گذاشته و موجب بسط و یا کند شدن فعالیت های اقتصادی گردند. چنانچه حداقل ذخایر قانونی کاهش یابد، مقامات پولی با این عمل در جهت افزایش عرضه پول و اعتبارات عمل کرده و موجب رونق فعالیت های اقتصادی می گردند. این سیاست را سیاست پولی انبساطی گویند. بالعکس اگر حداقل ذخیره قانونی افزایش داده شود، آن را سیاست پولی انقباضی نامند.

- **سیاست بازار باز**: بانک مرکزی با اتخاذ این سیاست می تواند از طریق خرید یا فروش اوراق بهادار در بازار آزاد بر مقدار عرضه پول و در نتیجه بر فعالیت های اقتصادی اثر بگذارد. اگر مقامات پولی کشور اوراق بهادار را خریداری نمایند، با این عمل مقداری پول به اقتصاد کشور وارد کرده اند (سیاست انبساطی) و بالعکس اگر اقدام به فروش این گونه اوراق بهادار نمایند (سیاست انقباضی). بدین ترتیب مقامات پولی می توانند با اتخاذ سیاست بازار باز در جهت

---

¹JohnDewey

²<http://fa.wikipedia.org>

³<http://fa.wikipedia.org>

افزایش و یا کاهش عرضه پول دخالت کرده و با مشارکت با دولت در جهت تحقق اهداف اقتصادی، فعالیت های اقتصادی را هدایت کنند.

- **نرخ تنزیل مجدد:** مقامات پولی کشور با تغییر نرخ تنزیل مجدد (نرخ تنزیلی که بانک ها اوراق بهادار خود را نزد بانک مرکزی نقد می کنند) می توانند در جهت عرضه پول تاثیر بگذارند. اگر بانک مرکزی نرخ تنزیل مجدد را کاهش دهد، بدین معنی است که در جهت افزایش عرضه پول اقدام کرده است و بالعکس.

سیاست های مالی: سیاست های مالی به کلیه اقداماتی اطلاق می شود که توسط مقامات دولت در جهت تاثیر گذاری بر سطح تعادل درآمد برای تحقق اهداف اقتصادی اتخاذ می گردد. از جمله مهمترین ابزارهایی که دولت در این رابطه در اختیار دارد می توان به مخارج عمومی و مالیات ها را نام برد. دولت می تواند با افزایش سطح مخارج خود در جهت افزایش در آمد ملی اقدام نماید. سیاست مالی انبساطی). از طرف دیگر دولت قادر است از طریق اخذ مالیات ها، به صورتی ترمز کننده در فعالیت های اقتصادی دخالت نماید. این نوع سیاست که منجر به کاهش سطح در آمد ملی خواهد شد را سیاست مالی انقباضی نامند.

چگونگی تاثیر سیاست های پولی و مالی بر تعادل کلی اقتصادی را می توان از طریق سیستم های منحنی های IS, LM ، ملاحظه کرد.

1-6-4- تولید ناخالص داخلی

به مجموع کالاها و خدمات تولید شده در اقتصاد در طول یک دوره معین زمانی که معمولاً یک ساله و یا سه ماهه است، تولید ناخالص داخلی گفته می شود. تولید ناخالص داخلی از محاسبه ارزش پولی کالاها و خدمات تولیدی به دست می آید. تولید ناخالص داخلی کالاهای واسطه ای را شامل نمی شود و در محاسبه آن تنها کالاهای مصرفی و سرمایه ای که مصارف نهایی دارند وارد می شوند. (دولتشاهی؛ 1385، 174)

1-7- تعریف عملیاتی متغیرها

شاخص های آموزشی

بدیهی است انتخاب الگویی مناسب در زمینه برآورد سهم هریک از متغیرها در بهره وری آموزش و پرورش، با توجه به ساختار اقتصادی جامعه و محدودیت های متعدد آماری، نیازمند